

טהראן מגבירה לחץ כדי לבלום מהלכים לגיבוש מערך הגנה אזורי

תמיר הימן וסימה שיין | 18 ביולי, 2022 | גיליון 1621

מזה שבועות מפעילה טהראן לחץ מלווה באיומים כלפי מדינות המפרץ לבל יקדמו שיתוף פעולה בתחום ההגנה האווירית עם ישראל. ביקור הנשיא ביידן באזור והעיסוק הפומבי הנרחב בסוגייה מנוגד בתכלית למאמץ האיראני לשפר את היחסים עם מדינות המפרץ, שאף הן מעדיפות להפיג את המתרחשות מול טהראן - הגם שמבחינתן מדיניותה, המקודמת בעיקר באמצעות שלוחים, מאיימת על אינטרסים שלהן. מבחינת ישראל, עדיף להמשיך ולקיים את הקשרים הביטחוניים הרגילים עם מדינות המפרץ מתחת לרדאר וכך למנוע מהן מבוכה וצורך להכחיש שיתוף פעולה עימה, שבכל מקרה קשיים רבים, פוליטיים וטכנולוגיים, עומדים בפני התממשותו.

השיח בדבר התארגנות אזורית להגנה מפני טילים וכטב"מים של איראן ושלוחיה הואצה בשבועות האחרונים, ובעיקר סביב ביקור הנשיא ביידן בישראל ובערב הסעודית. הנושא, שנדון מזה חודשים ארוכים במפגשים חשאיים נחשף יותר ויותר. במסגרת זו נודע על מפגש, מיוחד במינו, שהתקיים במאסר האחרון בין רמטכ"לים ממדינות ערב (בכללן ערב הסעודית) לישראל במצרים, ודובר המועצה לביטחון לאומי האמריקאי, ג'והן קירבי, אישר לפני ביקור ביידן כי הממשל מקיים דיאלוג עם גורמים באזור לגבי שיתוף פעולה הדוק יותר בהגנה אווירית מפני איומים מצידה של איראן. שר הביטחון, בני גנץ, אף אמר כי ניהל מגעים רבים עם הפנטגון והממשל האמריקאי במטרה לחזק את שיתוף הפעולה בין ישראל למדינות באזור, וקבע כי תוכניות אלה כבר מתפקדות. כדוגמא הזכיר שר הביטחון אירוע שהתרחש בתחילת השנה - ירוט מעל שטח עיראק על ידי כוחות אמריקאים, של שני כטב"מים איראנים ששולחו לעבר ישראל.

סוגיית ההגנה מפני תקיפות אוויריות מאיראן התחדדה במלוא עוצמתה בעקבות עשרות רבות של תקיפות, בטיילים ובכטב"מים, שבוצעו נגד מטרות צבאיות ותשתיות אסטרטגיות קריטיות באזור על ידי איראן ושלוחיה בשנים האחרונות. הבולטת מכולן התרחשה בספטמבר 2019 נגד מתקני חברת הנפט "ארמקו" בערב הסעודית. כן בוצעה השנה תקיפה נוספת באמצעות כטב"מ על מתקן נפט בערב הסעודית על ידי הח'ותים בתימן. זאת לצד תקיפה מתימן נגד שדה התעופה באבו דאבי ועשרות תקיפות על מרכזים של הקואליציה המובלת על ידי ארצות הברית בעיראק.

על הרקע ההתפתחויות והשיח בנושא גברו האיומים האיראניים, הן מצד גורמים צבאיים והן מצד גורמים המקורבים למנהיג העליון, עלי חמנאהי. יועצו המדיני, עלי אכבר ולאיתי, שכיהן במשך שנים רבות כשר החוץ, קבע משוואה מפורשת באמרו כי "ככל שמדינות המפרץ יתקרבו לישראל כך הן תתרחקנה מאיראן"; דובר הצבא האיראני הזהיר את ארצות הברית וישראל, תוך הבהרה כי הן מודעות למחיר השימוש במילה "כוח" נגד איראן; בהתייחסות לביקור בידן הבהיר דובר משרד החוץ האיראני כי כל עוד מטרתה המרכזית של וושינגטון היא לחזק את הביטחון והעליונות של ה-"פייק מדינה" הקרויה ישראל, עמי ומדינות האזור לא ישיגו יציבות ושלו.

על הפרק בשנה האחרונה עמדו גם סוגיות הברחות אמל"ח בים וחופש השיט. וושינגטון הודיעה לאחרונה על אודות הקמת כוח המשימה המשולב 153, שיתמקד במייצרי באב אל-מנדב בים האדום, במפרץ עומאן ובצפון הים הערבי. בהצהרה המשותפת לארצות הברית וערב הסעודית בתום ביקור בידן נקבע גם כי שיתוף הפעולה בין הצי הסעודי לכוח המשימה 153 ירוכז במסגרת מטה שיתוף הפעולה האזורי, שבמפקדת הצי החמישי בבחריין.

בהקשר זה הזהיר לאחרונה מפקד חיל הים של משמרות המהפכה את מדינות המפרץ מפני כינון יחסים עם ישראל, תוך הבהרה שאם יעשו כן הן תפגענה בביטחון האזור כולו. במקביל פרסם צבא איראן בימים האחרונים את דבר הקמתה של יחידת כטב"מים חדשה באוקיינוס ההודי. לא נמסרו פרטים על מספר הספינות בכוח חדש זה, למעט אמירה שעל כל ספינה יהיו 50 כטב"מים, חלקם לאיסוף מודיעין ואחרים לתקיפה.

בחלק מהתגובות האיראניות מודגש כי חיזוק העליונות הביטחונית של ישראל עשויה להיות מופנית גם נגד גורמים ערביים ואסלאמיים, שאינם איראן. כך מנסה טהראן להביך משטרים באזור על ידי פניה לציבורים במדינותיהם ומינוף העובדה שחלקים נרחבים מהם אינם רואים בהכרח עין בעין עם השלטון את תהליכי ההתקרבות לישראל.

הצטרפותה של ישראל לפיקוד המרכז האמריקאי - סנטקו"ם - בספטמבר 2021, היוותה נקודת מפנה חשובה בחיבור ישראל לאזור בתיווך האמריקאי. מאז כבר התבצעו כמה תרגילים ימיים רחבי היקף, שבהם השתתפה גם ישראל, ושר הביטחון גנץ פגש את מפקד הצי החמישי בעת ביקורו בבחריין. צעדים חשובים אלה סוללים את הדרך להמשך שיתוף הפעולה האזורי. אולם יש לזכור כי גזרת האחריות של סנטקו"ם היא הגנה בעיקר על חייליו, אך גם כנגד טרור. רכיבי הגנה אלה של סנטקו"ם פועלים כבר עכשיו והדיבור המוגזם בעניין שיתוף פעולה עם ישראל עלול לסכן את חופש הפעולה של הכוח.

יתר על כן, יש להטיל ספק ביכולת וברצון של כלל הצדדים, בשלב זה לפחות, לכונן מערכת הגנה משותפת שתחבר בין מיירטים להעברת מידע מודיעיני ממכ"מים ומלוויינים בזמן אמת. לכך יש להוסיף את השוני במערכות: ישראל מפעילה מערכות יירוט - כיפת ברזל, שרביט קסמים ואחרות - מתוצרת מקומית, ואילו מדינות באזור מפעילות תערובת של מערכות אמריקאיות וגם רוסיות וסיניות. זאת ועוד, מדינות המפרץ מצויות תחת איום איראני מיידי

וקונקרטי; תשתיות הנפט חשופות לאיום איראני, נתיבי השיט נשלטים על ידי איראן, וברור שלא יסתכנו בשיתוף פעולה פומבי עם ישראל.

ואכן, לאחר גל העיסוק הפומבי המוגזם בהגנה אזורית משותפת לישראל, ארצות הברית ומדינות באזור, הגיעה בעת ביקור ביידן במפרץ ההתפכחות: יועצו המדיני של נשיא איחוד האמירויות, אנוואר גארגש, הודיע כי מדינתו אינה תומכת ביצירת ברית אזורית נגד אף מדינה באזור וכמובן לא נגד איראן, שעמיה היא פועלת ליצירת גשרים ואף להצבת שגריר אמירותי בטהראן. גם שר החוץ הסעודי הצהיר כי במהלך הפסגה עם הנשיא ביידן לא הוצגה כל אפשרות לשיתוף פעולה צבאי או טכני עם ישראל.

התפתחויות ואמירות אלה משקפות היטב את המורכבות של האזור מול איראן: מצד אחד, במדינות המפרץ רווחת תפיסת איום מפני איראן ושלוחיה. הנכונות האיראנית להפעיל טילים וכטב"מים הוכחה כיעילה ומרתיעה, והאזהרות שהשמיעו בכירים איראניים כלפי מדינות המפרץ היו מפורשות ובוטות. ומצד שני, גם כשנפגעו, הן נמנעו מתגובה והסתפקו במחאות, שביטאו בעיקר זעם ואכזבה מכך שווינגטון לא הגיבה. החלטת איראן לתת קדימות לשיפור היחסים עם שכנותיה נפלה לכן על קרקע פורייה. שורת מפגשים בדרגים בכירים התקיימו בין איראן לאיחוד אמירויות, וכן התנהלו חמישה סבבי שיחות עם ערב הסעודית. לכל הצדדים ברורים ניגודי האינטרסים, שאינם עומדים להשתנות, אך איראן ומדינות המפרץ כאחת מעדיפות להגיע להבנות על פני המשך העימותים ואף הסלמתם.

המסר המרכזי שאיראן העבירה לשכנותיה במפרץ היה חד וברור וכלל איום מפורש בתגובה אם יסתבר ששיתוף הפעולה הצבאי עם ישראל מתקדם. הלחץ הצבאי האיראני, הישיר והעקיף, נשען בראש ובראשונה על מערך טילי השיוט והטילים הבליסטיים שבנתה איראן בעשורים האחרונים ועל מערך ברחב של כטב"מים. האפשרות שהסתמנה למהלכים אזוריים משותפים להתמודדות עם היתרון המרכזי של איראן מול שכנותיה וגם מול המערך האמריקאי באזור, הביאה את טהראן להגיב באיומים תקיפים. לכן, יש לקחת בחשבון גם את האפשרות שידע או הערכה בטהראן כי נערכים צעדים מתחת לפני השטח יובילו אותה לבצע מהלכים קינטיים, שיבהירו את רצינות כוונותיה.

ובסיכומו של סבב ביקורי הנשיא ביידן באזור: האם ההרתעה הישראלית מול איראן התחזקה או נחלשה? האם שטף הדיבורים על מערכת אזורית, שספק אם היה לה מלכתחילה סיכוי גבוה להתממש וכיום נראית מתרחקת, סייע לקידום הרעיון או פגע בו? ואולי רצוי לחזור לשיטות הפעולה, שהתמקדו בעבר בקידום אינטרסים ביטחוניים משותפים לישראל ולמדינות האזור מתחת לרדאר.

ובשולי הדברים – השיח בישראל, שבמסגרתו **הסוגייה הפלסטינית** מוצגת כבלתי חשובה עוד למדינות האזור ולכן אינה מעכבת את הנורמליזציה בין ישראל למדינות ערביות, מחזק את "נרטיב הבגידה" המופץ על ידי הרשות הפלסטינית כביקורת על מדינות 'הסכמי אברהם'.

נרטיב זה מחלחל לציבורים במדינות האזור ובוודאי אינו תורם ליצירת אווירה שתאפשר להעלות את היחסים עם ישראל על פני השטח.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט